РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ CHAPTER 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

УДК 373.5.091.2: 94(477)“19/20”

Юлія Петрівна Антибура
ORCID ID 0000-0003-4359-661X
аспірантка кафедри педагогіки та педагогічної майстерності,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
Мелітополь, Україна
julia.ant87@gmail.com

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ): ІСТОРІОГРАФІЯ НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ

Стаття має науково-методичний характер та представляє результати історіографічного аналізу проблеми науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти в Україні кінця XX – початку XXI століття. Поняття «науково-методичне забезпечення» розкрито з позиції сукупності таких компонентів як навчальні програми, навчальні посібники та підручники, методика викладання предмету, законодавча та нормативно-правова база. Навчальні видання кінця XX – початку XXI століття згруповані у чотири блоки. До першого блоку віднесено загально-методичні педагогічні дослідження, що стосуються мети та завдань шкільної історичної освіти в Україні. До другого – дослідження, що описують зміст історичної освіти, оновлення програм та підручників. Третій блок складають роботи з методики викладання історії в школах. Такі роботи орієнтовані на практичні аспекти викладання історії, акцентують увагу на структурі та змісті уроків історії тощо. Четвертий блок праць складають ті, що присвячені дискусіям про мету та зміст історичної освіти. На підставі історіографічного аналізу навчальних видань визначено періодизацію та тенденції розвитку науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти в Україні кінця XX – початку XXI століття.

Ключові слова: науково-методичне забезпечення, зміст освіти, історична освіта в Україні, методи навчання.

Вступ. Сучасне суспільно-політичне становище в Україні (окупація частини території, антитерористична операція та операція об'єднаних сил на східних кордонах, масштабна «інформаційна війна») робить очевидною роль історичної освіти для національно-патріотичного виховання громадянина, історичною свідомістю якого неможливо буде маніпулювати за допомогою викривлення історичних фактів. Саме тому до аналізу й оцінки змісту історичної освіти школярів має бути нагально приділена додаткова увага як науковців так і педагогів-практиків. Адже саме зміст історичної освіти сучасного школяра здатен як гармонійно інтегрувати національну історію в загальноєвропейські процеси, так і примирити регіональний та загальнонаціональний аспекти в рамках розвитку громадянськості всередині України.

Науково-педагогічною спільнотою України пропонується велика кількість методичної літератури та дидактичних матеріалів для вчителів історії. Кожні п'ять років оновлюються та

перевидуються підручники з історії. Сьогодні українські заклади середньої освіти мають можливість самостійно обирати ті навчальні посібники, за якими будуть викладатися курси історії. Все це дає широкі можливості для персоналізованого відбору науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти в Україні та актуалізує подальші пошуки позитивного ефективного досвіду розробки та впровадження методик викладання історії, відбору змісту навчальних курсів з історії, формулювання цілей і завдань навчання, вдосконалення професійної майстерності вчителя на різних етапах розвитку історичної освіти тощо.

Відомі нам дослідження шкільної історичної освіти здійснені Н. Гупаном (2020), Ф. Левітасом та О. Салатою (2007), О. Пометун та Г. Фрейманом (2006), Г. Яковенко (2017), О. Томаченком (2012), методики викладання історії, зміст історичної освіти досліджували О. Удод (2016), Г. Касьянов (2018), В. Мисан (2006), О. Сахновський (2011), С. Терно (2004), О. Турянська (2001), вивченням

підручників та програм з історії займалися К. Баханов (2000, 2002, 2005), Ф. Турченко (2006), проте вони переважно аналізують розвиток та зміст науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти в Україні ХХ століття. Сучасні ж суспільні перетворення та виклики глобалізованого простору вимагають ґрунтовної аналітичної роботи також і над поточними здобутками вчених та практиків початку ХХІ століття.

Мета статті – на основі історіографічного аналізу поглядів науковців та педагогів на проблему науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, визначити періодизацію цього історико-педагогічного процесу.

Загальнонаукові **методи дослідження**, такі як аналіз, синтез, систематизація, аналогія, класифікація використовувалися для дослідження поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців на проблеми шкільної історичної освіти, її науково-методичного забезпечення, оновлення змісту, підходів до викладання історії в школі.

Складові науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти. Згідно

із Законом України «Про освіту» (2017), діяльність у сфері методичного забезпечення освіти включає в себе: розробку пропозицій про засади освітньої політики, прогнозів, інформаційно-аналітичних матеріалів, рекомендацій щодо гуманітарного розвитку держави та вдосконалення освітньої сфери; участь у науково-методичному забезпеченні оцінювання і моніторингу якості освіти, зокрема за міжнародними програмами; здійснення соціологічних досліджень суспільного сприйняття освітньої політики; організація видання підручників та посібників, у тому числі електронних; реалізація інших функцій, передбачених законодавством та їх установчими документами. Отже, науково-методичне забезпечення шкільної історичної освіти ми можемо визначити як сукупність нормативних документів та засобів навчання (навчальних видань, графічних, аудіовізуальних та програмних засобів навчання), які всебічно забезпечують ефективність історичної освіти школярів. Відповідно до поданого визначення, ми виокремили складові науково-методичного забезпечення історичної освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Науково-методичне забезпечення шкільної історичної освіти

Державні нормативні документи	Засоби навчання			
	Навчальні видання	Графічні засоби	Аудіовізуальні засоби	Педагогічні програмні засоби
Інструктивно-методичні листи МОН, держстандарт, концепції розвитку історичної освіти, навчальні програми.	Підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, інструкції до практичних робіт та навчальних проектів.	Таблиці, портрети, плакати, фотографії, рисунки, графіки, діаграми, гістограми тощо.	Слайди, діафільми, відеозаписи, аудіозаписи, відеоматеріали тощо.	Комп'ютерні програми з історичною інформацією, мультимедійні засоби навчання, анімації тощо.

Історіографічний аналіз навчальних видань, як складової науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти. Проблеми науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти є об'єктом дослідження істориків-науковців, педагогів-практиків кінця ХХ – початку ХХІ століття. Представимо історіографічний аналіз навчальних видань цього періоду. Наша увага акцентувалась на працях, що охоплюють період 1991 – 2017 рр. (нижня хронологічна межа обумовлена здобуттям Україною незалежності та початком становлення загальнонаціональної системи освіти; верхня – прийняттям нової редакції Закону України «Про освіту»). За типом досліджуваної публікації було сформовано чотири групи видань: наукові праці з

проблеми якості навчально-методичного забезпечення шкільної історичної освіти, навчальні посібники та підручники, навчально-методичні посібники, періодичні видання та тематичні конференції.

1. Нами були вивчені наукові публікації кінця ХХ – початку ХХІ століття з проблеми навчально-методичного забезпечення шкільної історичної освіти. З'ясовано, що особливу увагу авторів привертало проблеми трансформаційних процесів в українській шкільній історичній освіті. Зокрема, на початку 2000-х років вийшла друком низка монографій К. Баханова, в яких автор розглядає методологічні засади оновлення шкільної історичної освіти, нормативну базу її організації та навчально-методичне забезпечення. З робіт цього

автора відомо, що в Україні протягом 1995 – 2005 років відбулися суттєві зміни у визначенні мети шкільної історичної освіти, які проявилися у поступовій відмові від сприйняття освіти як безпосереднього впливу на учня та переорієнтація на створення умов для розвитку особистості учня; визнання пріоритетів розвивальної та ціннісної складової у навчанні; погляд на шкільну історичну освіту як на засіб соціальної ідентифікації учнів; окреслення кінцевих результатів історичної освіти як комплексу компетентностей (Баханов, 2005, с. 66). Завданням викладання шкільної історії, за визначенням цього автора, є пошук навчальних пояснень, який базується на аналізі проблем і пошуку відповідей на запитання, що виникають. Дослідник відзначає, що при такому підході до викладання історії головним є налаштування учнів на з'ясування сутності історичних фактів. При цьому педагогу не потрібно вимагати від учня просто сприймати інформацію і погоджуватися з тією чи іншою точкою зору, а «підштовхувати» його до формування власної думки через вивчення багатьох фактів і думок. Учні мають вчитися критично сприймати інформацію, критично мислити і бути «конструктивними скептиками» (Баханов, 2002, с. 3). В роботах К. Баханова визначено два шляхи змін традиційної системи навчання історії. Перший шлях – трансформація традиційного навчального процесу в інноваційний, в якому учень визначається рівноправним суб'єктом навчальної взаємодії; навчання орієнтується не на предмет, що вивчається, а на особистість учня, його особисті потреби і інтереси. Другий шлях – модернізація традиційного навчального процесу через технологізацію навчання, спрямовання його на досягнення гарантованих результатів та моделювання навчання з логічним поєднанням елементів традиційного та інноваційного навчання (Баханов, 2000, с. 322–324).

Своєрідним узагальненням проблематики, що досліджується, можна вважати монографію О. Удода «Українська історична дидактика» (2016), в якій висвітлюється діяльність Інституту історії України НАНУ 1936–2016 рр. у галузі української історичної дидактики. В роботі підкреслено, що головним напрямком діяльності інституту наприкінці ХХ ст. було творення підручників з історії. Навчальна книга з історії розглядалася як історіографічне явище та інструмент політики пам'яті. Доповнюють монографію документи і

матеріали сучасного етапу розвитку української історичної дидактики.

Таким чином, у наукових публікаціях кінця ХХ – початку ХХІ століття з проблеми навчально-методичного забезпечення шкільної історичної освіти знаходять відображення проблеми пошуку нових підходів до викладання історії. Зміст освіти цього періоду вибудовувався на основі синтезу культурологічного, цивілізаційного та соціоантропоцентричного підходів.

2. Значна увага авторів навчальних посібників, підручників із загальної педагогіки і історії педагогіки, педагогічних хрестоматій кінця ХХ – початку ХХІ століття приділяється предмету та завданням педагогіки загалом, методології досліджень, методам і прийомам навчання, теорії виховання, а також особливостям розвитку і суспільних функцій освітніх явищ та педагогічних поглядів. Так, ще в середині 90-х років ХХ століття провідні педагоги відзначали падіння рівня мотивації школярів до навчання, одним із шляхів подолання якого було визначено проведення нестандартних форм уроків історії. Зокрема, І. Підласий виділяє 36 найбільш розповсюджених типів нестандартних уроків (Підласий, 1996, с. 384–385). Загально-педагогічні розвідки досліджуваного періоду були спрямовані на формування змісту освіти через інтерпретацію загальнолюдської культури та соціального досвіду. Так, М. Фіцула дає загальне визначення поняттю «зміст освіти», як системи наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моралі і поведінки, підготовку до суспільного життя, до праці (Фіцула, 2005, с. 134). На нашу думку, оволодіння такими якостями можливе через залучення традиційних та інноваційних методів та прийомів навчання. В загально-педагогічній літературі знаходимо характеристику методів навчання: за джерелом здобуття знань – словесні (монологічні, діалогічні), наочні, практичні; залежно від характеру пізнавальної діяльності – пояснювальний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький; бінарні методи навчання; за логікою пізнання – аналітичний, синтетичний, індуктивний, дедуктивний, метод аналогій (Прокопенко, 2011, с. 140–151).

Окремою групою джерел виділяємо підручники та програми з історії для загальноосвітніх шкіл України. Починаючи з 1991 року сформовані сталі авторські колективи, до яких

періодично додаються нові автори, а програма за цей час зазнала одинадцять редакцій, оновлень та розвантажень навчального матеріалу. Створення українських підручників з історії проходило в руслі загального процесу трансформації змісту шкільної історичної освіти. Сьогодні можемо говорити вже про п'ять поколінь українських підручників.

3. Навчально-методичні посібники Л. Корінько (2010), Ф. Левітаса та О. Салати (2010), Д. Десятова (2008), О. Пометун (2006), В. Кришмарела (2018), Н. Венцевої (2007), В. Мирошниченка (2009) орієнтовані на практичні аспекти викладання історії, акцентують увагу на структурі та змісті уроків історії.

В освіті України досліджуваного періоду спостерігаються тенденції до удосконалення традиційних методик і методів роботи з учнями та пошук й розробка нових альтернативних технологій. Попри те, що в школі вже багато років триває реформування, школа продовжує гостро потребувати гуманізації стосунків дітей і дорослих, демократизації життєдіяльності шкільного товариства. Тому очевидна необхідність використання особистісно-орієнтованого підходу, за допомогою якого можна підтримувати процеси самопізнання особистості дитини, розвитку її неповторної індивідуальності. Розвиток особистості засобами історії як кінцева мета шкільної історичної освіти має дати школярам уміння і готовність самостійно та відповідально розв'язувати проблеми, які перед ними постануть у подальшому житті. Досягти цієї мети можна завдяки систематичному розв'язанню учнями в процесі вивчення історії пізнавальних задач. Виходячи з ідеї компетентісно-орієнтованої освіти, в посібниках з методики викладання подаються зразки можливих проектів з історії України й всесвітньої історії для загальноосвітніх шкіл та методичні рекомендації щодо їх впровадження в навчальний процес. Отже, можемо говорити про впровадження особистісно-орієнтованого підходу, що вплинуло на необхідність нових методичних посібників, а діяльнісний підхід зумовив появу конкретних практичних рекомендацій.

4. Дискусії про мету та зміст історичної освіти кінця XX – початку XXI століття досліджувалися нами на матеріалах періодичних видань (наприклад: «Виховна робота в школі», «Освіта і управління», «Директор школи, ліцею, гімназії», «Завуч», «Школа», «Директор школи», «Рідна школа», «Педагогіка і психологія», «Історія в

школах України», «Історія України», «Історія України. Всесвітня історія», «Історія та правознавство» тощо), тематичних конференцій, круглих столів тощо.

Так, М. Романенко (1997) в матеріалах на тему «Проблема подолання об'єктивістсько-історичистської орієнтації у викладанні історії» наголошує на необхідності гуманізації викладання історії через школу діалогу культур як педагогічну технологію, ігровий підхід до організації освітнього процесу, через технології національної самоідентифікації та міжкультурного синтезу, персоніфікацію. Учень, на думку дослідника, має прослухати не монологічний курс історії, а «прожити» його разом із історичними особами (с. 36).

К. Баханов у статті «Методологічні проблеми сучасної історичної науки та їх вплив на зміст шкільної історичної освіти» наголошує на змінах в сучасній світовій і історичній науці, що ставлять перед методикою навчання історії низку нагальних проблем, пов'язаних з подоланням наслідків панування в історії жорсткого формаційного підходу, висвітлення на антропологічній основі ролі людини в історичному процесі; поглядом на історичне буття людини й людських спільнот як на багатогранне явище, котре не обмежується галузями економіки, політики, соціальних відносин; навчати учнів бачити і знаходити шляхи розв'язання проблем минулого і сучасного, здобуваючи при цьому історичні знання (Баханов, 2002, с. 14).

Цікавим є досвід зарубіжних дослідників щодо мети історичної освіти. Польська дослідниця Ганна Вуйцік-Логан (2007) говорить про необхідність розпочати новий етап дослідження історичної свідомості шкільної молоді, оскільки окремі висловлювання свідчать про великі зміни. Наприклад, зовсім змінилося поняття патріотизму, яке зберіглося завдяки історії, хоча дехто вважає його архаїчним. Від учнів можна почути таке: «Патріотизм сьогодні? Ніхто не вживає таких слів, люди думають про гроші». Звичайно, не йдеться про таке значення патріотизму, яке домінувало у XIX чи XX столітті, адже змінюються суспільно-політичні умови, відбувається прискорений цивілізаційний і технологічний розвиток. Однак зведення всього тільки до грошей становить велику небезпеку для культури в цілому. Вчителі історії мають нині докладати зусилля не лише для впровадження нових методів навчання, створення складних систем оцінювання, а зобов'язані також

пояснювати учням корисність знань про минуле і їхню вагу у формуванні інтелектуального обличчя особистості, осмисленого підходу до сучасності та до майбутнього (Вуйцік-Логан, 2007, с. 255).

Отже, становлення науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти відбувається зі здобуттям Україною незалежності. Необхідність його оновлення була зумовлена потребою відходу від формаційного підходу в історії. Впровадження нових методик викладання зумовили появу оновлених навчальних програм та підручників із сучасним методичним апаратом.

Висновки. Таким чином, на основі історіографічного аналізу навчальних видань, як складової науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти, визначаємо п'ять періодів становлення науково-методичного забезпечення шкільної історичної освіти в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. : 1991–1992 рр. – в умовах розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності, починають видаватися нові підручники, проте будуються вони ще на теоретичних засадах радянської історіографії; 1992–1996 рр. – проголошується відхід від формаційного підходу, в методиці викладання історії наголос робиться на цивілізаційному підході. В цей період створюється перше покоління підручників з історії, що акцентують увагу на українській громадянській позиції та почуттях патріотизму; 1996–2005 рр. – програма з всесвітньої історії була відокремлена від програми з історії України; 2005–2009 рр. – перехід школи на 12-річний термін навчання. Створення нових програм для 12-ти річної школи; 2009–2016 рр. – скасовується 12-річний термін навчання. Створюються нові редакції навчальних програм. Вперше окремою та обов'язковою складовою програми стають практичні заняття; 2016–2019 рр. – оновлення навчальних програм відповідно до компетентнісного підходу.

Розглянувши етапи трансформації науково-методичного забезпечення шкільної історичної

освіти, можемо виявити чинники, що впливали на цей процес. На першому етапі трансформацій (1989–1992 рр.) великий вплив на зміст історичної освіти мали глибокі соціально-політичні та економічні зміни, що розгорнулися в Україні після розпаду СРСР. Цей етап характеризується, зокрема, збереженням навчального предмету «Історія СРСР» в українських школах. Остаточо відмовились від вивчення історії СРСР як окремого предмету лише на наступному етапі (1992–1996 рр.). тепер зміст історичних курсів в Україні визначався «Концепцією шкільної історичної освіти», відповідно до якої було підготовлено навчальну програму та видано підручники для 5-го і 10-11 класів. 1996–2005 рр. характеризуються жвавим творенням підручників з вітчизняної історії. Протягом 2005–2009 рр. на формування змісту шкільної історичної освіти вплинули пошуки нових підходів до викладання історії. Зміст освіти вибудовували на основі синтезу культурологічного, цивілізаційного та соціоантропоцентричного підходів. До того ж була необхідність оновлення навчальних програм у зв'язку із переходом на 12-бальну систему оцінювання та 12-річний термін навчання. Наступний етап трансформацій (2009–2016 рр.) характеризується зміною структури навчання (відмова від 12-річної школи). Впровадження особистісно-орієнтованого підходу вплинуло на значне розвантаження навчальних програм, а діяльнісний підхід до організації навчання зумовив появу практичних занять. Мету шкільної історичної освіти формулювали відповідно до компетентнісного підходу. В 2016–2019 рр. оновлення змісту шкільної історичної освіти зумовлено ідеєю про інтеграцію історичних курсів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у перегляді принципів викладання історії в рамках реалізації компетентнісного підходу і Концепції Нової української школи.

Література

- Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 159 с.
- Баханов К. Методологічні проблеми сучасної історичної науки та їх вплив на зміст шкільної історичної освіти. *Актуальні питання методики викладання історії: зб. наук. праць БДПІ ім. П. Д. Осипенко. Пед. Науки*, Бердянськ, 2002. № 7 С. 5–16.
- Баханов К. Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти: Монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2005. 326 с.

- Венцева Н. Дискусійні методи на уроках історії України: 7-8 класи. Харків : Вид. група «Основа». 2007. 128 с.
- Вуйцік-Лаган Г. Цілі викладання історії – огляд вибраних педагогічних роздумів. *Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам*. Київ : «К.І.С.», 2007. С. 251–255.
- Гупан Н. Потенціал шкільної історії у розвитку критичного мислення учнів. *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського*. Вип. 2 (21). Умань : Візаві, 2020. 154 с.
- Десятов Д. Методика розвитку історичного мислення засобами наочності. Харків : Вид. група «Основа». 2008. 141 с.
- Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980-х–2000-х. Україна та сусіди. Київ : Laurus, Антропос-Логос-Фільм. 2018. 420 с.
- Корінко Л. Роль критичного мислення у формуванні учнівських компетенцій. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 95 с.
- Кришмарел В. Вивчення питань релігії в курсі історії України у 7-8-х класах: методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». 2018. 96 с.
- Левітас Ф., Салата О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 112 с.
- Мирошниченко В. Організація проектної діяльності учнів на уроках історії в 10-му класі. Харків : Вид. група «Основа». 2009. 157 с.
- Мисан В. Характеристика сучасного уроку історії. *Історія України*. 2006. № 33-34. С. 6–13.
- Подласый И. Педагогика: учеб. пособие для студентов высших пед. учеб. заведений. Москва : Просвещение, 1996. 432 с.
- Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза. 2006. 328 с.
- Прокопенко І. А. Педагогічні умови формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя *Теорія та методика навчання та виховання* Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди 2011. № 30, С. 140–146
- Романенко М. Проблема подолання об'єктивістсько-історичистської орієнтації у викладанні історії. *Викладання історії ХХ ст. на прикладі України та інших європейських країн*. Дніпропетровськ : Вид-во «Промінь», 1997. С. 31–36.
- Сахновський О. Концептуальні альтернативи історичної освіти в Україні на межі ХХ-ХХІ ст. : навчально-методичний посібник. Чернівці : Видавництво «Технодрук». 2011. 107 с.
- Терно С. Як підвищити вмотивованість вивчення історії? *Історія в школах України*. 2004. № 8. С. 22–26.
- Томаченко О. Українські шкільні підручники 1990-2009 рр. з історії: здобутки і проблеми написання. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. 34. С. 134–139.
- Турченко Ф. Україна повернення історії. Генеза сучасного підручника. Київ : Генеза. 2016. 104 с.
- Турянська О. Проект концепції історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи. *Історія в школах України*. 2001. № 6. С. 13–17.
- Удод О. Українська історична дидактика: академічний дискурс (До 80-річчя Інституту історії України). Київ : НАН України, Ін-т історії України. 2016. 214 с.
- Фіцула М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Тернопіль, Навчальна книга – Богдан, 2005. 232 с.
- Яковенко Г. Методика навчання історії : навчально-методичний посібник Харків : Видавництво ХНАДУ. 2017. 324 с.

References

- Bakhanov, K. (2000). Innovatsiini systemy, tekhnolohii ta modeli navchannia istorii v shkoli. [Innovative systems, technologies and models of teaching history at school] Zaporizhzhia : Prosvita (ukr).
- Bakhanov, K. (2002). Metodolohichni problemy suchasnoi istorychnoi nauky ta yikh vplyv na zmist shkilnoi istorychnoi osvity. [Methodological problems of modern historical science and their influence on the content of school historical education] *Aktualni pytannia metodyky vykladannia istorii*. zb. nauk. prats BDPI im. P. D. Osypenko. Ped. Nauky, Berdiansk. № 7. 5–16 (ukr).

- Bakhanov, K. (2005). Onovlennia zmistu suchasnoi shkilnoi istorichnoi osvity. [Updating the content of modern school historical education] Monohrafiia. Donetsk : Yuho-Vostok. (ukr).
- Vientseva, N. (2007). Dyskusiini metody na urokakh istorii Ukrainy: 7-8 klasy. [Discussion methods at lessons of history of Ukraine: 7-8 grades] Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova» (ukr).
- Vuitsik-Lahan, H. (2007). Tsili vykladannia istorii – ohliad vybranykh pedahohichnykh rozдумiv. [Objectives of teaching history – a review of selected pedagogical reflections. *Istorična osvita i suchasnist. Yak vykladaty istoriiu shkoliaram i studentam. [Historical education and modernity. How to teach history to schoolchildren and students]* Kyiv : «K.I.S.» 251–255 (ukr).
- Hupan, N. (2020). Potentsial shkilnoi istorii urozvytku krytychnoho myslennia uchniv [The potential of school history in the development of critical thinking of students]. *Visnyk Polsko-ukrainskoi naukovo-doslidnoi laboratorii dydaktyky imeni Ya. A. Komenskoho. [Bulletin of the Polish-Ukrainian Research Laboratory of Didactics named after J. A. Comenius]*. Vyp. 2 (21). Uman : Vizavi (ukr).
- Desiatov, D. (2008). Metodyka rozvytku istorichnoho myslennia zasobamy naochnosti [Methods of developing historical thinking by visual means] Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova» (ukr).
- Kasianov, H. (2018). Past continuous: istorichna polityka 1980-kh–2000-kh. Ukraina ta susydy. [Past continuous: historical policy of the 1980s – 2000s. Ukraine and its neighbors] Kyiv : Laurus, Antropos-Lohos-Film (ukr).
- Korinko, L. (2010). Rol krytychnoho myslennia u formuvanni uchnivskykh kompetentsii. [The role of critical thinking in the formation of student competencies] Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova» (ukr).
- Kryshmarel, V. (2018). Vyvchennia pytan religii v kursy istorii Ukrainy u 7-8-kh klasakh. [Study of religion in the history of Ukraine in grades 7-8]: metodychnyi posibnyk. Kyiv : TOV «KONVI PRINT» (ukr).
- Levitas, F. & Salata, O. (2007). Metodyka vykladannia istorii. Praktykum dlia vchytelia. [Methods of teaching history. Workshop for teachers]. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova» (ukr).
- Myroshnychenko, V. (2009). Orhanizatsiia proektnoi diialnosti uchniv na urokakh istorii v 10-mu klasi. [Organization of project activities for students at history lessons in the 10th grade] Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova» (ukr).
- Mysan, V. (2006). Kharakterystyka suchasnoho uroku istorii. [Characteristics of a modern history lesson] *Istoriia Ukrainy. [History of Ukraine]*. № 33–34. 6–13 (ukr).
- Podlasyj I. (1996). Pedagogika [Pedagogy] : ucheb. posobie dlya studentov vysshih ped. ucheb. zavedenij. Moscow : Prosveshchenie. (rus).
- Pometun, O. & Freiman, H. (2006). Metodyka navchannia istorii v shkoli. [Methods of teaching history at school]. Kyiv : Heneza. (ukr).
- Romanenko, M. (1997). Problema podolannia obiektyvistsko-istorystyskoi oriantatsii u vykladanni istorii. [The problem of overcoming the objectivist-historicist orientation in the teaching of history] *Vykladannia istorii KhKh st. na prykladi Ukrainy ta inshykh yevropeyskykh krain. [Teaching the history of the twentieth century on the example of Ukraine and other European countries]* Dnipropetrovsk: Vyd-vo «Promin» (ukr).
- Sakhnovskiy, O. (2011). Kontseptualni alternatyvy istorichnoi osvity v Ukraini na mezhi XX-XXI st. [Conceptual alternatives of historical education in Ukraine at the turn of the XX-XXI centuries] *Navchalno-metodychnyi posibnyk*. Chernivtsi : Vydavnytstvo «Tekhnodruk» (ukr).
- Terno, S. (2004). Yak pidvyshchyty vmotyvovanist vyvchennia istorii? [How to increase the motivation to study history?] *Istoriia v shkolakh Ukrainy. [History at Ukrainian Schools]*. № 8. 22–26. (ukr).
- Tomachenko, O. (2012). Ukrainski shkilni pidruchnyky 1990-2009 rr. z istorii: zdobutky i problemy napysannia. [Ukrainian school textbooks of 1990-2009 on history: achievements and problems of writing]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu. [Scholarly Works of the Faculty of History, Zaporizhzhya National University]*. Vyp. 34. 134–139 (ukr).
- Turchenko, F. (2016). Ukraina povnennia istorii. Heneza suchasnoho pidruchnyka. [Ukraine return of history. Genesis of a modern textbook] Kyiv : Heneza. (ukr).
- Turianska, O. (2001). Proekt kontseptsii istorichnoi osvity serednoi zahalnoosvitnoi 12-richnoi shkoly. [Draft concept of historical education of secondary 12-year school] *Istoriia v shkolakh Ukrainy. [History in Ukrainian Schools]*. № 6. 13–17 (ukr).
- Udod, O. (2016). Ukrainska istorichna dydaktyka: akademichnyi dyskurs (Do 80-richchia Instytutu istorii Ukrainy) [Ukrainian historical didactics: academic discourse (To the 80th anniversary of the Institute of History of Ukraine)] Kyiv : NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy (ukr).

- Fitsula, M. (2005). Pedahohika. [Pedagogy] : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych pedahohichnykh zakladiv osvity. Ternopil, Navchalna knyha – Bohdan. (ukr).
- Yakovenko, H. (2017). Metodyka navchannia istorii [Methods of teaching history: a textbook]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Vydavnytstvo KhNADU (ukr).

**НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ШКОЛЬНОГО ИСТОРИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В УКРАИНЕ (КОНЕЦ XX – НАЧАЛО XXI ВЕКА): ИСТОРИОГРАФИЯ УЧЕБНЫХ ИЗДАНИЙ**

**Юлия Антибура, аспирант кафедры педагогики и педагогического мастерства
Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана
Хмельницкого, Мелитополь, Украина, e-mail : julia.ant87@gmail.com**

В статье проведен историографический анализ проблемы научно-методического обеспечения школьного исторического образования в Украине конца XX – начала XXI века. Проанализированы и систематизированы научные исследования и источники по данной тематике. Определена периодизация и тенденции развития научно-методического обеспечения школьного исторического образования в Украине. Понятие «научно-методическое обеспечение» разложено на такие составные части, как учебные программы, учебные пособия и учебники, методика преподавания предмета, законодательная и нормативно-правовая база. Научные работы по теме разделены на несколько групп. К первой группе отнесены обще-методические педагогические исследования, касающиеся целей и задач школьного исторического образования в Украине. Ко второй – монографии, описывающие содержание исторического образования, обновление программ и учебников. Третью группу составляют работы по методике преподавания истории в школах. Такие работы ориентированы на практические аспекты преподавания истории, акцентируют внимание на структуре и содержании уроков истории. Четвертую группу работ составляют те, что посвящены дискуссиям о целях и содержании исторического образования. Определены перспективы дальнейших изысканий и исследований.

Ключевые слова: научно-методическое обеспечение, содержание образования, историческое образование в Украине, методы обучения.

**SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF SCHOOL EDUCATION IN HISTORY IN UKRAINE
(THE END OF XX – THE BEGINNING OF XXI CENTURY): HISTORIOGRAPHY OF EDUCATIONAL EDITIONS**

**Yuliia Antybura, PhD student at the Department of Pedagogy and Pedagogical Skills, Bogdan
Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine, e-mail : julia.ant87@gmail.com**

The article considers the historiography of the problem of scientific and methodological support of school education in history in Ukraine. The results of the analysis of the complex of studies and scholarly publications review on the topic are presented in this paper. The general scientific research methods are defined: they are analysis, synthesis, systematization, analogy, classification, which were used to analyze the views of domestic and foreign scientists on the problems of school history education, its scientific and methodological support, updating the content and approaches to teaching history at school. The author defines the concept “scientific and methodological support” through such components as curricula, teaching aids and textbooks, methodology of teaching a subject, legislative and regulatory framework. It is noted that the problems of scientific and methodological support of school historical science were studied by both academic historians and teachers-practitioners. Nowadays, the studies devoted to the content and methods of teaching history are becoming increasingly important. Scientific papers on the topic are divided into several groups. The first group includes general pedagogical research concerning the goals and objectives of secondary education in Ukraine. Such works include teaching aids and textbooks on general pedagogy, history of pedagogy, pedagogical anthologies. The second group includes serious monographs describing the content of history education, updating programs and textbooks. The particular emphasis is placed on works covering the period from Ukraine's independence, at the beginning of the XXI century. The third group consists of works on the methodology of teaching history in schools. Such works are focused on the practical aspects of teaching history, the structure and content of history lessons, and the like. The fourth group of scientific research consists of those papers, which are devoted to the discussions about the purpose and content of historical education. These are materials of thematic conferences

and round tables. The author determined the prospects for further scientific research. Based on the analysis and synthesis of the available scientific papers, it is possible not only to give a detailed description of school history courses, textbooks, approaches to teaching history at school, but also to identify the positive and negative aspects of the content of school history education in Ukraine, to identify problems and ways to overcome them.

Key words: scientific and methodological support, educational content, history education in Ukraine, teaching methods.

Стаття надійшла до редакції / Received 11.05.2020

Прийнята до друку / Accepted 24.06.2020

Унікальність тексту 89 % (Unicheck ID 1005370164)

© Антибура Юлія Петрівна

УДК : 37.032(09):792

Маргарита Альфрїтївна Дергач

ORCID ID: 0000-0001-6740-3689

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,

Хортицька національна академія,

м. Запоріжжя, Україна

margarita_solo@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

В науково-методичній статті представлено результати аналізу історіографічних матеріалів з проблеми використання театрального мистецтва як засобу виховання, навчання та соціалізації дітей педагогами та театральними діячами України на початку ХХ століття. Аналіз архівних джерел, рукописів, стародруків дозволив виявити когорту педагогів, доробок яких дозволяє нам зрозуміти особливості формування теоретичних основ та практики впровадження театрального мистецтва в освітню систему України.

Було визначено, що в педагогічних матеріалах початку ХХ століття наголошувалося на важливості засобів театру для розвитку складових естетичної сфери людини; морально-етичних якостей особистості, збудження її творчих сил, психологічних і психофізичних характеристик дитини: уява, пам'ять; самосвідомість, емоції, почуття, емпатійність, комунікативні навички. Окремо педагогічними діячами цього історичного періоду визначалися можливості театрального мистецтва в опануванні дітьми рідною мовою, у вихованні уважного і грамотного глядача.

Ключові слова: театральне мистецтво, навчання, виховання, школярі, педагогічна думка, педагогічна практика, історія педагогіки початку ХХ ст., Україна.

Вступ. На сучасному етапі модернізації суспільних відносин в Україні особливої гостроти й актуальності набувають питання всебічного формування особистості, здатної до самовиховання, творчого саморозвитку та самореалізації. Необхідність вирішення зазначеної проблеми зумовлена соціальними, культурологічними та педагогічними чинниками й викликає потребу в пошуку засобів формування особистості, одним з яких є мистецтво, зокрема театр.

Аналіз історико-педагогічного досвіду застосування театрального мистецтва у вітчизняній освітньо-виховній системі, викладений нами в попередніх дослідженнях (Дергач, 2012) продовжує зберігати актуальність, оскільки дозволяє отримати цілісну картину розвитку теорії й практики використання театрального мистецтва як засобу формування особистості, виявити історичний зв'язок проблем минулого й сьогодення, осмислити та презентувати накопичені в історії педагогічної думки й школи форми, способи, методи впливу на особистість засобами